

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vodík, kyslík

Tematická oblast: Chemie - anorganická chemie

Datum vytvoření: 3. 8. 2012

Ročník: 3.ročník osmiletého gymnázia - práce v hodině pod vedením vyučujícího, případně jako opakování (nebo domácí úkol) pro 2.ročník čtyřletého gymnázia.

Stručný obsah: Srovnání vlastností, výskytu a využití vodíku a kyslíku.

Způsob využití: Pracovní list - samostatná práce studentů při zápisu pozorování pokusů, vyhledávání informací v textu a vyvozování závěrů z těchto informací.

Autor: Mgr. Svatava Benešová

Kód: VY_32_INOVACE_30_HBENO1

Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín

Kyslík a vodík

	Kyslík	Vodík
Vlastnosti	Bezbarvý reaktivní plyn, bez zápachu, nejčastěji tvoří molekuly O ₂ . Kapalný kyslík je modrý. S jinými prvky tvoří sloučeniny – oxidy (např. CO, CO ₂ , SO ₂ ...)	Bezbarvý plyn, bez chuti a zápachu, asi 14krát lehčí než vzduch. Běžně tvoří molekuly H ₂ . S jinými prvky tvoří sloučeniny – hydridy (např. HCl, NH ₃ , CH ₄ ...)
Výskyt	Nejrozšířenější prvek na Zemi – součást atmosféry, vody, minerálů, živých organismů.	Nejrozšířenější prvek ve vesmíru (součást atmosféry některých hvězd). Na Zemi je součástí vody, minerálů a hlavně organických sloučenin.
Výroba	Destilací zkapalněného vzduchu, rozkladem vody a jiných sloučenin V přírodě vzniká kyslík procesem fotosyntézy v zelených částech rostlin za účasti zeleného barviva chlorofylu.	Rozklad vody a organických sloučenin (uhlovodíků – tj. sloučenin uhlíku s vodíkem). V laboratoři se připravuje reakcí kovů s kyselinami – např.: $\text{Zn} + 2\text{HCl} \rightarrow \text{H}_2 + \text{ZnCl}_2$
Využití	Podpora dýchání (např. ve zdravotnictví), svařování kovů, oxidace, kapalný kyslík je raketovým palivem.	Při výrobě ztužených pokrmových tuků, redukční činidlo (např. při výrobě kovů), svařování, zkapalněný vodík je palivem pro raketové motory, palivo budoucnosti pro automobily
Barevné označení	Zásobní láhev s kyslíkem značíme modře	Zásobní láhev s vodíkem značíme červeně

	<i>Pokus – příprava vodíku: do kyseliny chlorovodíkové ve zkumavce vhodíme kousek zinku. Unikajícím plynem naplníme zkumavku (držíme dnem vzhůru). K ústí zkumavky přiblížíme zapálenou špejli. Směs vodíku s kyslíkem po zapálení reaguje za doprovodu zvukového efektu.</i>

Pozorování:

Zapiš rovnici hoření vodíku za vzniku vody. Rovnici vyčísli:

Zapiš rovnici rozklad vody na vodík a kyslík. Rovnici vyčísli:

	<i>Pokus:</i> Naplň vodíkem (předchozí pokus) dvě zkumavky, jednu upevni otvorem vzhůru, druhou upevni otvorem dolů. Po malé chvíli v nich zkus zapálit vodík.

Pozorování a zdůvodnění:

	<i>Úkol:</i> Dříve se vodík používal pro plnění balonů a vzducholodí. V dnešní době se používá hlavně pro plnění meteorologických balonů, které slouží k vynášení meteorologických přístrojů do vysokých výšek. Jaké vlastnosti vodíku se přitom využívá?

Odpověď:

	<i>Úkol:</i> Proč se vodík nepoužívá k plnění balonů a vzducholodí s lidskou posádkou?

Odpověď:

Úkol: Jaký odpadní produkt vzniká při spalování vodíku ve vodíkových motorech? Lze vodík považovat za ekologické palivo?

Odpověď:

Pokus – příprava kyslíku:

Do kuželové baňky nasypeme lžičku manganistanu draselného. Přilijeme 3% roztok peroxidu vodíku. Nad reakční směs vložíme doutnající špejli a pozorujeme.

Pozorování: co se stalo s doutnající špejlí?

Vysvětlení:

Doplň tabulku:

	Zemská kůra	Voda	Atmosféra	Lidské tělo
Procento kyslíku				

Úkol: Kde všude se využívají kyslíkové dýchací přístroje?

Zjisti, jestli je v dýchacích přístrojích pouze čistý kyslík nebo jestli se používá ve směsi s jinými plyny

Odpověď:

Úkol: Vysvětli pojem oxidace a antioxidant. K čemu antioxidanty slouží a kde se s nimi setkáváme?

Odpověď:

OZÓN

Zvláštní formou kyslíku je **ozón**. Je tvořen tříatomovou molekulou O_3 . Vzniká účinkem ultrafialového záření nebo elektrického výboje (např. blesku) na kyslík. Je velmi reaktivní.

Tvoří tzv. **ozonosféru** – vrstva atmosféry asi 25 – 35 km nad Zemí, chrání vše živé na Zemi před ultrafialovým zářením (UV) od Slunce.

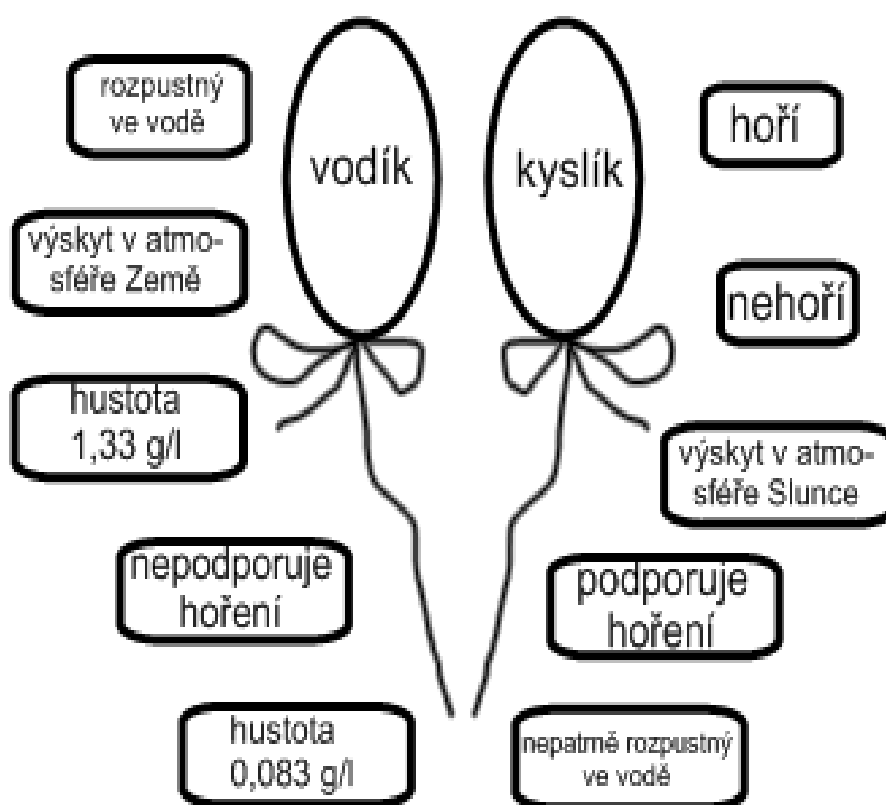
Využití: ozonizace vody (desinfekce), součást raketových paliv.

Úkol: Čemu říkáme ozónová díra? Jak vzniká? Jak lze zabránit úbytku ozónu v atmosféře?

Úkol: Vybarvi příslušnou barvou (modrá nebo červená) balonky s plyny a také okénka s vlastnostmi odpovídajícími vodíku nebo kyslíku

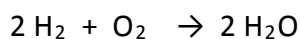
Kyslík a vodík - řešení

	Kyslík	Vodík
Vlastnosti	Bezbarvý reaktivní plyn, bez zápachu, nejčastěji tvoří molekuly O ₂ . Kapalný kyslík je modrý. S jinými prvky tvoří sloučeniny – oxidy (např. CO, CO ₂ , SO ₂ ...)	Bezbarvý plyn, bez chuti a zápachu, asi 14krát lehčí než vzduch. Běžně tvoří molekuly H ₂ . S jinými prvky tvoří sloučeniny – hydridy (např. HCl, NH ₃ , CH ₄ ...)
Výskyt	Nejrozšířenější prvek na Zemi – součást atmosféry, vody, minerálů, živých organismů.	Nejrozšířenější prvek ve vesmíru (součást atmosféry některých hvězd). Na Zemi je součástí vody, minerálů a hlavně organických sloučenin.
Výroba	Destilací zkapalněného vzduchu, rozkladem vody a jiných sloučenin V přírodě vzniká kyslík procesem fotosyntézy v zelených částech rostlin za účasti zeleného barviva chlorofylu.	Rozklad vody a organických sloučenin (uhlovodíků – tj. sloučenin uhlíku s vodíkem). V laboratoři se připravuje reakcí kovů s kyselinami – např.: $\text{Zn} + 2\text{HCl} \rightarrow \text{H}_2 + \text{ZnCl}_2$
Využití	Podpora dýchání (např. ve zdravotnictví), svařování kovů, oxidace, kapalný kyslík je raketovým palivem.	Při výrobě ztužených pokrmových tuků, redukční činidlo (např. při výrobě kovů), svařování, zkapalněný vodík je palivem pro raketové motory, palivo budoucnosti pro automobily
Barevné označení	Zásobní láhev s kyslíkem značíme modře	Zásobní láhev s vodíkem značíme červeně

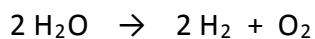
	<i>Pokus – příprava vodíku: do kyseliny chlorovodíkové ve zkumavce vhodíme kousek zinku. Unikajícím plynem naplníme zkumavku (držíme dnem vzhůru). K ústí zkumavky přiblížíme zapálenou špejli. Směs vodíku s kyslíkem po zapálení reaguje za doprovodu zvukového efektu.</i>

Pozorování: zapálená směs vodíku a kyslíku shoří, zvukový efekt - "štěknutí"

Zapiš rovnici hoření vodíku za vzniku vody. Rovnici vyčísli:

Zapiš rovnici rozklad vody na vodík a kyslík. Rovnici vyčísli:

	<i>Pokus:</i> Naplň vodíkem (předchozí pokus) dvě zkumavky, jednu upevni otvorem vzhůru, druhou upevni otvorem dolů. Po malé chvíli v nich zkus zapálit vodík.

Pozorování a zdůvodnění: Vodík je lehčí než vzduch, ze zkumavky upevněné otvorem vzhůru uniká – po přiblížení hořící špejle nedochází k žádné reakci

	<i>Úkol:</i> Dříve se vodík používal pro plnění balonů a vzducholodí. V dnešní době se používá hlavně pro plnění meteorologických balonů, které slouží k vynášení meteorologických přístrojů do vysokých výšek. Jaké vlastnosti vodíku se přitom využívá?

Odpověď: velmi lehký plyn (14,5krát lehčí než vzduch)

	<i>Úkol:</i> Proč se vodík nepoužívá k plnění balonů a vzducholodí s lidskou posádkou?

Odpověď: Z důvodu bezpečnosti – výbušná směs vodík + kyslík

Úkol: Jaký odpadní produkt vzniká při spalování vodíku ve vodíkových motorech? Lze vodík považovat za ekologické palivo?

Odpověď: Vzniká voda, ekologicky neškodná látka. Vodík je ekologickým palivem

Pokus – příprava kyslíku:

Do kuželové baňky nasypeme lžičku manganistanu draselného. Přilijeme 3% roztok peroxidu vodíku. Nad reakční směs vložíme doutnající špejli a pozorujeme.

Pozorování: co se stalo s doutnající špejlí?

Po vsunutí do baňky se špejle rozhoří

Vysvětlení: Reakcí manganistanu draselného a peroxidu vodíku vzniká kyslík. Kyslík podporuje hoření.

Doplň tabulku:

	Zemská kůra	Voda	Atmosféra	Lidské tělo
Procento kyslíku	46	88	21	62

Úkol: Kde všude se využívají kyslíkové dýchací přístroje?

Zjisti, jestli je v dýchacích přístrojích pouze čistý kyslík nebo jestli se používá ve směsi s jinými plyny

Odpověď: Dýchací přístroje se využívají např. ve zdravotnictví a v hutnictví, dále je využívají také horolezci, potápěči, speleologové.

V přístrojích se používá směs plynů – kyslík, dusík, hélium

Více např. na: http://www.strelectvi.info/cz200s/pdf/tlak_lahve.pdf

Úkol: Vysvětli pojem oxidace a antioxidant. K čemu antioxidanty slouží a kde se s nimi setkáváme?

Odpověď:

Děj oxidace = zvyšování oxidačního čísla prvku vlivem oxidačního činidla (to se přitom samo redukuje).

Molekuly kyslíku se mohou štěpit na volné radikály (částice s nepárovými elektrony).

Radikály jsou velmi reaktivní. Mohou být nebezpečné i pro zdraví člověka, protože vznikají v buňkách a mimo jiné urychlují stárnutí, kornatění cév, vznik rakovinného bujení...

Antioxidanty zabraňují vzniku kyslíkových radikálů. Mezi antioxidanty patří např. vitaminy C, A a E. Používají se např. proti stárnutí potravin, léčiv, kosmetiky.....

OZÓN

Zvláštní formou kyslíku je **ozón**. Je tvořen tříatomovou molekulou O_3 . Vzniká účinkem ultrafialového záření nebo elektrického výboje (např. blesku) na kyslík. Je velmi reaktivní.

Tvoří tzv. **ozonoféru** – vrstva atmosféry asi 25 – 35 km nad Zemí, chrání vše živé na Zemi před ultrafialovým zářením (UV) od Slunce.

Využití: ozonizace vody (desinfekce), součást raketových paliv.

Úkol: Čemu říkáme ozónová díra? Jak vzniká? Jak lze zabránit úbytku ozónu v atmosféře?

Ozónová díra vzniká úbytkem ozónu v ozónové vrstvě stratosféry, nejčastěji vlivem některých látek, např. freonů. Freony jsou deriváty uhlovodíků obsahující v molekule atomy fluoru a chloru.

Řešení: omezení nebo zákaz používání látek ničících ozón a jejich nahrazení jinými látkami.

Úkol: Vybarvi příslušnou barvou (modrá nebo červená) balonky s plyny a také okénka s vlastnostmi odpovídajícími vodíku nebo kyslíku

